

Šikana v 6. ročníku ZŠ

Mgr. Eva Koutná

Bakalářská práce
2008

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Eva KOUTNÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Šikana v 6.ročníku základní školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části
Zpracování praktické části
Zpracování výsledků výzkumu
Doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENDL, S., Prevence a řešení šikany ve škole, Praha: ISV nakladatelství 2003.ISBN 80-86642-08-9.

ELLIOTTOVÁ M., Jak ochránit své dítě. Praha: Portál 1995.ISBN 80-7178-419-2.

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování.Praha: Portál, 2001.ISBN 80-7178-513-X.

METODICKÝ POKYN MŠMT k prevenci a řešení šikany č. 28 275/2000-22.

VYKOPALOVÁ, H., Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2002.ISBN 0-244-0337-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. ledna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. května 2008

Ve Zlíně dne 23. ledna 2008

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Jarmila Celá
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá akčním výzkumem na téma "Šikana v šestém ročníku základní školy."

V teoretické části je v jednotlivých kapitolách věnována pozornost základním pojmům, ásledkům šikanování a problému šikanování v České republice.

Záměrem autora a cílem praktické části byl pokus o vymezení a charakterizování problematiky výzkumu šikanování v zahraničí a u nás, prevencí školních šikan. Zaměření a obsah jednotlivých částí směřuje k výzkumu šikanování v 6. ročníku základní školy, k analýze výzkumu, jeho využití pro další práci třídního učitele se třídou a řešení výchovných situací.

Struktura práce vyplývá z uvedeného pojetí a cíle sledují základní myšlenku vyjádřenou jako otázku vyplývající s dané problematiky.

Klíčová slova: Agresor, oběť, šikana, sociální pozice, akční výzkum, klima třídy.

ABSTRACT

This Bachelor work concerns the research of action about Bullying in the 6th class of primary school. In the theoretical part the focus on the basic concepts, the consequence of bullying and the problem of bullying in the Czech Republic.

The author's intention and the target of the practical part was an attempt to define and characterize the problems of research of bullying in our country and abroad, by the prevention of school bullying. The focus and the contents of the individual parts are aimed at the research of bullying in the 6th class of primary school, at the analysis of research, at taking advantage from it, at solution of behavioural difficulties and using it during the work with class.

The work structure follows from this conception and the targets lead to basic idea as the question of the problems of bullying.

Keywords: aggressor, victim, bullying, social position, research of action, class climate.

Ráda bych poděkovala mým dětem za trpělivost s jakou tolerovaly mé zaneprázdnění v průběhu celého studia a panu Mgr. Štefanu Chudému, Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky při zpracování bakalářské práce. Touto cestou děkuji také Bc. Daně Kovářové, pracovníci univerzitní knihovny, za ochotu a pomoc při vyhledávání odborné literatury.

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	8
1 VYMEZENÍ ZVOLENÉHO VÝZKUMNÉHO TÉMATU	9
1.1 TEORETICKÝ ROZBOR TÉMATU	11
1.2 ROZBOR TÉMATU – DEFINICE POJMU.....	11
1.2.1 Aktéři šikanování	15
1.2.2 Fáze šikanování	15
1.2.3 Následky šikanování.....	17
1.3 PROBLÉM ŠIKANOVÁNÍ V ČR.....	19
II PRAKTICKÁ ČÁST	23
2 PROBLEMATIKA ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČNÍCH VÝZKUMECH	24
2.1 VÝZKUM VÝSKYTU ŠIKANY NA ZŠ U NÁS.....	26
2.1.2 Schéma prevence školních šikan	28
3 VÝZKUM ŠIKANY NA ZŠ ZLÍN, KOMENSKÉHO 78, ZLÍN 4	30
3.1 CÍLE PROJEKTU	30
3.2 HYPOTÉZY.....	31
3.3 POPIS VÝZKUMNÉ PROCEDURY	31
3.3.1 Metoda.....	33
3.3.2 Výzkumný vzorek	34
3.4 VÝSLEDKY VÝZKUMU	34
3.4.1 Výsledky výzkumu v jednotlivých školních letech	36
3.5 ZÁVĚRY PRAKTICKÉ ČÁSTI	43
4 ZÁVĚR PRÁCE	47
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM GRAFŮ	53
SEZNAM TABULEK	54
SEZNAM PŘÍLOH	55
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK	56
PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK - POHLED NA SPOLUŽÁKY	57
PŘÍLOHA P III – CO JE TO ŠIKANA?	58

ÚVOD

K této bakalářské práci jsem si vybrala téma "Šikana v šestém ročníku základní školy". Učím na základní škole a vykonávám osm let funkci výchovného poradce. K mým povinnostem, mimo jiné, patří řešit výukové a výchovné problémy spolu s vyučujícími a třídními učiteli. Důležité pro každého třídního učitele je připustit si možnost, že v jeho třídě může docházet k šikanování. V mnoha případech tak může pozici potencionálních obětí výrazně zmírnit. Pokud zjistí, že se tak děje, musí zaujmout k celé věci nekompromisní stanovisko a oběti poskytnout morální podporu. Dítě musí mít jistotu, že jak rodič, tak i učitel nebo výchovný poradce, mu v případě potřeby pomohou.

Na prvním stupni se vyskytují výchovné problémy u žáků v mnohem menší míře než na druhém stupni. Specifikem naší školy je fakt, že do šestého ročníku k nám přichází žáci z neúplné základní školy v Tečovicích. Velkou psychickou zátěží pro všechny žáky tohoto ročníku je nový způsob vyučování – doposud byli zvyklí na jednoho vyučujícího, v lepším případě na dva (učitel anglického jazyka) a nyní se setkávají až s deseti vyučujícími, každý z nich má na ně jiné požadavky a uplatňuje jiný způsob výuky. S příchodem nových žáků dochází v třídních kolektivech ke změnám sociálních pozic. Záleží zde velmi na práci třídního učitele s třídním kolektivem a na jeho spolupráci s výchovným poradcem. Mým dlouhodobým cílem je zlepšení klimatu ve třídách a zkvalitnění práce třídního učitele. Tuto snahu v posledních letech velmi znesnadňuje nestabilní pracovní tým – zkušení pedagogové odcházejí postupně do důchodu, kolegyně na mateřskou dovolenou, případně mladší učitelé za lepším výdělkem na střední školy. Nastupují absolventi bez praxe a zkušeností.

Na základě získaných výsledků z akčního výzkumu na výše uvedené téma hodlám aktualizovat preventivní program proti šikaně ve škole, zintenzivněním práce třídních učitelů chci zlepšit klima celé školy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZVOLENÉHO VÝZKUMNÉHO TÉMATU

V **úvodu** se zmiňuji o důvodech, které mě vedly zabývat se právě problematikou šikany v šestém ročníku základní školy. Pokusila jsem se popsat současný stav a uvádím možné příčiny výchovných problémů žáků šestého ročníku základní školy, kde působím.

Za výzkumné téma jsem si zvolila **„Šikana v šestém ročníku základní školy“**. Toto téma má v mém pojetí tyto složky:

- klima školní třídy (práce třídního učitele)
- sociálně patologické jevy (z nich se budu zabývat šikanou)
- řešení šikany ve školním prostředí (dohodnutá pravidla a postupy)
- prevence šikany (jako součást minimálního preventivního programu, volnočasové aktivity pro žáky)

Doufám, že zpracování tohoto tématu po prostudování dostupné literatury o této problematice a následný akční výzkum zhodnotí mé dosavadní poznatky z několikaleté praxe a pomohou vytvořit na naší škole takové klima, které by eliminovalo šikanování na minimum. V teoretické části se v jednotlivých kapitolách zabývám popisováním pojmu šikana, definicí pojmu, aktéry šikany, jednotlivými stádii šikany, následky šikanování, problémem šikanování v České republice a výzkumem šikanování v zahraničí a u nás, kde jsem se soustředila na méně známé pojmy, jež nejsou obsahem již „klasických klišé“ o definování šikany.

První kapitola nazvaná **Vymezení zvoleného výzkumného tématu** uvádí složky výzkumného tématu jako je klima školní třídy, sociálně patologické jevy, řešení šikany ve školním prostředí a prevence šikany. V první podkapitole **Teoretický rozbor tématu** uvádím svoji teoretickou přípravu týkající se sociálně patologických jevů, kterou jsem absolvovala v minulých letech jako výchovný poradce. V druhé podkapitole se čtenář dozví o podobách šikanování ve školském prostředí, jak je popisováno v naší krásné literatuře. Z názvu této podkapitoly **Rozbor tématu – definice pojmu** je zřejmé, že bude citovat definice tohoto nežádoucího sociálně patologického jevu, jak je uvádí ve svých publikacích naši i zahraniční autoři. V další podkapitole **Aktéři šikanování** uvádím typické znaky a vnější projevy agresorů a obětí a podstatné rysy šikany. **Fáze šikanování** – v této podkapitole popisují podle

M. Koláře průběh a dynamiku vztahů ve skupině od počátečního stavu až k poslednímu pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Podkapitola **Následky šikanování** prozrazuje jaké je nebezpečí působení tohoto jevu na zdraví tělesném a duševním, uvádí rovněž možné sociální důsledky a míru společenské nebezpečnosti tohoto jednání a postih šikanování z trestního hlediska. Třetí podkapitola s názvem **Problém šikanování v ČR** si všímá, jak probíhalo otevírání problému šikany u nás, zmiňuji zde chronologicky realizované výzkumy.

Druhou kapitolu **Problematika šikanování v zahraničních výzkumech** jsem koncipovala jako kapitolu, ve které věnuji pozornost křtícím praktikám na univerzitách již od 17.století, postupně se dostávám k první rozsáhlejší školní intervenční kampani, která byla realizována na celonárodní úrovni až v roce 1983 v Norsku. Zabývám se zde mimo jiné výsledky Olweusova intervenčního programu a výsledky intervenčního programu Sheffieldský projekt. **Problém šikanování v České republice** – řádky této podkapitoly se zabývají otevíráním problému šikany u nás, zmiňují se o prvních výzkumech a uvádí vydané tituly našich autorů zabývajících se teorií, metodikou, prevencí, diagnostikou a léčbou šikany. Druhá podkapitola **Výzkum výskytu šikany na ZŠ u nás** se podrobněji zabývá výzkumy provedenými na našich školách, uvádí, že je nutné propojení obecných preventivních programů rozvíjejících bezpečné vztahy ve škole se speciálním programem proti šikanování. **Schéma prevence školních šikan** ukazuje v sedmi bodech, jakou formu by měla taková prevence mít. Třetí kapitola **Výzkum šikany na ZŠ Zlín, Komenského 78, Zlín 4** uvádí důvody, které vedly k realizaci akčního výzkumu na této škole. V podkapitole **Cíle projektu** uvádím cíl výzkumu, je to odhalení a zmapování skryté formy sociálně-patologického jevu - šikany v třídních kolektivech 6. ročníku. V následujících podkapitolách **Hypotézy** a **Popis výzkumné procedury** nabízím čtenáři čtyři hypotézy vycházející z cíle výzkumu a seznamuji ho s jednotlivými fázemi výzkumné procedury. V podkapitole **Metoda** věnuji řádky zvolené metodě dotazníku, kterou lze dobře uplatnit v oblasti pedagogické diagnostiky. **Výzkumný vzorek** je následující podkapitola, která pojednává a charakterizuje zkoumaný vzorek, seznamuje rovněž s časovým harmonogramem výzkumu. Práce pokračuje podkapitolou **Výsledky výzkumu**, ve které jsou popsána kritéria vyhodnocování dotazníku. **Výsledky výzkumu v jednotlivých školních letech** jsou sumarizovány v tabulkách v další podkapitole. V **Závěrech praktické části** se nachází vyhodnocení akčního výzkumu, které zahrnuje kvantitativní i kvalitativní pohled na analýzu získaných dat

v jednotlivých školních letech. O shrnující diskusi a závěry v praktické rovině a o reflexi celé práce se pokusím v **Závěru** práce. Následuje seznam literatury a přílohy práce.

1.1 Teoretický rozbor tématu

Absolvovala jsem v průběhu posledních let odborné semináře zabývající se touto tematikou, které byly součástí dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. V rámci Filmového festivalu pro děti a mládež ve Zlíně se každoročně koná dvoudenní pracovní seminář na téma „Dítě v krizi“ s mezinárodní účastí, jehož se pravidelně účastním.

Zvolené téma jsem konzultovala s odborníky ze Střediska výchovné péče Domek ve Zlíně a z Pedagogicko-psychologické poradny Zlín, se kterými jsem v pracovním kontaktu.

1.2 Rozbor tématu – definice pojmu

Nejrůznější formy a podoby šikanování provází člověka po celý život. Lidé se v průběhu života mohou setkat s některou z jeho mnoha podob ve školských zařízeních nebo na pracovišti. Některé z nich mají své příčiny a původ v dětství nebo z vlastní zkušenosti se šikanováním.

Šikana je bohužel na českých základních školách považována v poslední době za velmi závažný kázeňský problém, proto je v současné době středem pozornosti u dětí a mládeže. Rostoucí míra násilí a agresivity se přesouvá do stále nižších věkových kategorií. Šikanování ve školských zařízeních bylo popisováno na počátku 20. století v krásné literatuře. Šikana je zde chápána jako projev sociální skupiny, jež svou agresivitu obrací na jedince nebo na menší skupinu obětí, které jsou něčím odlišné, jiné či nápadné.

V knize Stanislava Rudolfa „Metráček, aneb nemožně tlustá holka“ (1969) je šikana v relativně mírné formě – hlavní hrdinka čelí posměškům a nevhodným poznámkám spolužáků ke své nadváze. Specifikem tohoto díla je to, že obětí není chlapec, ale děvče. Román byl později také úspěšně zfilmován a promítán v 28 zemích světa.

Autoři beletrie barvitě líčí praktiky agresorů, skutečnosti jsou jimi popisovány otevřeně a realisticky. Vycházejí z velmi dobré znalosti prostředí.

V knize Petera Holky „Normální pako“ a Roberta Musila „Zmatky chovance Torlesse“ je šikana představena v daleko drsnější podobě. O šikaně z učňovského prostředí

pojednává kniha z nedávné doby „Fretka“ od autorky Elišky Horelové. Hlavní příběh se odehrává mezi dvěma kamarády, kteří se společně vydávají na čundr. Až zde se agresor ukazuje v pravém světle. Oběť agresora zpočátku neprokoukla.

Jak to vypadá se sociálním klimatem na základních školách? Cítí se v nich žáci bezpečně? Je rozdíl mezi školami, které mají vypracován kvalitní preventivní program a realizují jej a těmi, které ho mají pouze na papíru a formálně ho plní? To jsou otázky, které si kladou ti, kteří pracují s dětmi a mládeží ve školských nebo poradenských zařízeních.

Jak lze definovat význam pojmu šikana a s ním související pojmy?

Z hlediska etymologického původu definuje Říčan (1995, s. 25) šikanu jako slovo pocházející z francouzského slova „chicane“ {šika:n}, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, opakované vyžadování nesmyslné činnosti, byrokratické lpění na literě předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd. Do české psychologie a pedagogiky zavedl tento pojem Petr Příhoda, jež jako první u nás poukazoval na výskyt šikany ještě před listopadem 1989 v tehdejší socialistické armádě. U nás bývá tento pojem většinou spojován s vydíráním, ponižováním nebo zneužíváním postavení v institucích s autoritativním režimem. Nemusí se vždy jít o uzavřené instituce nebo specializované útvary (např. armáda nebo nápravně výchovná zařízení), aby se objevila šikana promyšlená a velmi různorodá.

Šikanování je tedy forma patologického chování obsahující prvky agrese a manipulace, přičemž se jedná o nepoměr sil a samoúčelnost převahy agresora nad obětí. Šikanování však zpravidla není vztahem mezi jednotlivci, ale jeho vznik je chápán jako důsledek poruch vztahů ve skupině, jako porucha skupinové dynamiky (Vykopalová, 2002, s. 105).

Šikanování je vlastně zneužívání síly a pravomoci, se kterým se stále znovu a znovu setkáváme i v podnikatelské vrstvě, ve vládách, nejrozličnějších institucích a konec konců i ve válkách. Z malých rošťáků se pak stávají velcí tyraní a působí pak nevyslovitelné strádání ostatním (Elliottová, 1995, s. 3).

Význam pojmu šikana se v poslední době změnil, protože etymologická definice nevystihuje všechny možné významy. Michal Kolář uvádí (2001, s. 17): „Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci,

pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců“.

Šikanování je forma asociálního chování a jednání, je proto stále více zařazováno mezi sociálně patologické jevy, jež se stávají středem pozornosti, protože ohrožují stále širší sociální skupiny obyvatel. Můžeme říci, že je to problém komplexní, který řeší více vědních disciplín. Svými přístupy se na řešení podílí především psychologie, sociologie, pedagogika, etika, etologie apod.

Ve školství se používá termín pocházející z angličtiny „bullying“, který Fronek (1996, s. 124) nahrazuje termíny českými „šikanovat, terorizovat a zstrašovat“. Další český ekvivalent přidává překlad Mareše a Gavory (1999, s. 25) výraz „týráním“. Autoři Průcha, Walterová, Mareš (1997, s. 247) definují šikanu takto: „Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týráním žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Šikanování není jen školním problémem, ale často se přenáší i do mimoškolních a zájmových činností dítěte“.

Šikanu řadíme mezi patologické formy mezilidského soužití. Představuje formu agresivního násilí a tzv. psychotraumatizace ve skupině, je jednou z forem syndromu CAN (Child Abuse and Neglect), chováním, které lze charakterizovat jako asociální. Jedná se o agresivní jednání, pomocí kterého si šikanista způsobováním fyzických nebo psychických útrap zjednává převahu nad svou obětí. Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit převahy, moci, určité výhody (Bendl, 2003, s. 26).

Žádná definice, ať už odborná nebo popisy šikany v beletrii nemohou dostatečně postihnout, o jak nebezpečný a zvrhlý jev se jedná.

Často se v definicích objevují pojmy „agrese“ a „agresivita“. Oba pojmy je nutné rozlišovat. Agresí se rozumí určitý projev jedince, jeho chování. Agresivita je trvalá vlastnost člověka.

Podle metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol č. 28 275/2000-22 je šikanování jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zstrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované

užití násilí mezi jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo nemohou bránit.

Šikanování nesmíme podceňovat. Tam, kde je šikana, je demoralizována celá skupina dětí. Pokud je šikanování nečinně přihlíženo, učí se děti tolerovat bezpráví. Nejvíce šikanují hoši, jež jsou vychováváni v chladném až odmítavém rodinném prostředí. Jejich rodiče používají násilí při řešení různých problémů, tolerují ho tak i u svých dětí, které často tvrdě fyzicky trestají. V tomto ohledu lze říci, že žádní rodiče školního dítěte si nemohou být jisti, že jejich dítě nebude týráno nebo že se s nějakou podobou šikanování nesetká (Kolář, 2001, s. 19).

Šikana je jedním z příkladů viktimizace, tzn. chování, které vytváří z někoho oběť. Viktimologie je vědní obor, který se zabývá vztahem obětí a pachatelů – jedním z předmětů výzkumu tohoto vědního oboru je šikana.

V běžné praxi je velmi obtížné posoudit a rozhodnout, co šikana je a není. Neexistuje žádná přesná a jednoznačná hranice co je ještě nevinné škádlení a co je šikanování. Typickým příkladem je rvačka mezi žáky, kdy je učitel bezmocný. Pohotový agresor komentuje situaci slovy „my se jenom z legrace pošťuchujeme“, oběť téměř vždy přitaká, stejně jako ostatní spolužáci.

Šikana je ve své podstatě obtěžováním druhého člověka. To nám však rozhodování o tom, co šikana je a co není, nijak neusnadní. Problém spočívá v tom, že existuje mnoho způsobů, jak může někdo někoho obtěžovat. Další potíž se váže k opakování obtěžujícího chování. Někteří autoři považují „opakovanost“ za podstatný rys šikanování (Bendl, 2003, s. 24). Co je ve škole skutečně považováno za šikanování? To může být další problém, zvláště když učitelé vnímají jen viditelné následky : zranění nebo vzniklé materiální škody. Nadávky , urážky, posměšky jim unikají nebo jsou na ně prostě zvyklí a berou je jako samozřejmé.

Čím bychom se měli však určitě zabývat je **podstata šikany**, která spočívá v tom, že opakovaná agrese je cílem jednání, ne prostředkem k dosažení zisku. Pro šikanu je typická asymetrická agrese – zneužití postavení nebo fyzických dispozic jedince, nepoměr sil mezi agresorem a obětí. Důsledkem je poškození oběti, fyzické nebo psychické.

1. 2. 1 Aktéři šikanování

Násilník (agresor) bývá tělesně zdatný, agresivní ke svým vrstevníkům ve škole, slovně i k učitelům. Může být bystrý, ale i méně nadaný, oblíbený stejně jako vynalézavě krutý. Pokud není tělesně zdatný, může se spojit s dalšími agresory a zaútočit tak na bezbrannou oběť. Tato převaha agresora může být jak v rovině fyzické, tak i psychické. Agrese nejmarkantněji ukazuje na převahu útočníka a poskytuje mu tak pocity uspokojení.

Oběť šikanování je zpravidla dítě, které se nenaučilo obranným postojům, přirozené „agresivitě“. Je plaché, pasivní, úzkostlivé, tělesně slabé. Právě jeho pasivita provokuje často agresora, který zjišťuje, kam až si může dovolit zajít, kam mu to bezmocná oběť dovolí. K důležitým rysům šikany tedy patří :

- nepoměr sil mezi aktéry
- agrese je cílem jednání
- opakování agresivního chování

Šikanování je porucha vztahů ve skupině (třídě). Není nikdy pouze věcí agresora a oběti, má svoji zákonitou dynamiku a svůj průběh. Směřuje podle M. Koláře od počátečního stavu – zárodečné podoby, tzn. ostrakismu, až k poslednímu pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Jednotlivá stádia šikany vyžadují zcela odlišné způsoby řešení.

1. 2. 2 Fáze šikanování

Pětistupňové schéma je pro řešení šikany velmi důležité, přestože existují odchylky. Tento postup postihuje vnitřní pohyb směřující k totálnímu přijetí postojů, norem a hodnot, k ničení pozitivních hodnot mezi členy skupiny.

První stádium: zrod ostrakismu

Podmínky jeho vzniku jsou zcela běžné a nenápadné. Kázeň ve skupině je dobrá a iniciátoři šikanování jsou obyčejní hoši a děvčata. V každé skupině se objeví jedinci, kteří jsou nejméně oblíbení, nemají vliv, kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu.

Tito jedinci se stávají terčem – jde zpočátku o mírné převážně psychické formy násilí, kdy se tento okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený, neuznávaný. Tato situace již obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium : fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího stadia. Často se vzájemně podmiňují dvě příčiny:

- v náročných situacích začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil
- ve třídě se sejde pár výrazně asociálních jedinců a od samého začátku používají agresi pro uspokojování svých potřeb

Zde může nastat nepříznivá situace, kdy násilí začne realizovat sociometrická hvězda skupiny. Pokud je imunita skupiny oslabena a pokusy o šikánování jsou trpěny, násilí v nějaké podobě zakoření. Při souhře dalších okolností může růst do dalších stádií.

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Pokud není zabráněno manipulacím a agresi jedinců, vytváří se často skupinka agresorů tzv. “úderné jádro“. Tito agresori začnou systematicky šikanovat nejvhodnější oběti (slabé žáky).

Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude rovnocenným partnerem agresorům, šikana nerušeně pokračuje. Silné podskupiny charakterově slušných žáků nejsou častým jevem. Jejich členové mají vždycky nevýhodnou pozici, protože slušný žák respektuje pravidla, a navíc není “bonzák“

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stávají se nepsaným zákonem. Ve skupině dochází k proměně. Ve skupině u jednotlivých členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdce. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě, nerespektují učitele.

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

V tomto stádiu jsou normy agresorů přijaty a respektovány všemi členy skupiny. Dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikánování, tzv. stadia vykořisťování. Agresori ztrácejí poslední zbytky zábran a smysl pro realitu. Realizují opakované násilí, brutální násilí se začíná považovat za zcela normální. **Zcela chybí pocit viny.**

Oběti řeší neúnosnost svého utrpení nemocí, neomluvenou absencí, odchodem ze školy a při zvláště těžkých šikanách pokusem o sebevraždu.

Je nutné si uvědomit, jak důležitou roli ve výchově má vstřícné a podnětné rodinné prostředí a to, že vhodným podhoubím pro vznik šikany je tvrdý fyzický trest.

Dále je potřeba vědět, že není hanba, když se dokáže svěřit dítě dospělé osobě, že se tím jeho situace nezhorší. V situacích, kdy se děti stávají obětí šikany, je velmi vhodné vyhledat odbornou pomoc buď přímo ve škole nebo v pedagogicko-psychologické poradně či středisku výchovné péče. Je na místě zaměřit se na trénink asertivního chování a nácvik situací v ohrožení. Dítě musí vědět, že mu dospělý bude naslouchat a že mu společně pomůže agresora zlikvidovat.

Jaký mechanismus šikanu spouští? Jsou to osobnost agresora nebo agresorů, osobnost oběti či obětí, dále potom charakter skupiny, která tvoří rámec šikanování. Rizikové seskupení je skupina s tvrdou vnější kázní, hierarchicky organizovaná a s větším počtem agresivních jedinců. Šikanování má vzrůstající trend tvořený touto linií:

- základní škola
- střední škola
- učiliště
- učiliště s internátem
- vojna
- vězení

1. 2. 3 Následky šikanování

Nebezpečí působení šikany je v její dlouhodobosti a závažnosti. Šikanovaný člověk si nese následky na zdraví tělesném a duševním do konce života. Ve velmi závažných případech, když oběť už není schopná nátlak snášet, může sáhnout až k sebevraždě.

Dochází k poškození fyzického i psychického zdraví obětí. Kolář (2001, s. 99) uvádí: „Šikanování způsobuje obětem nezměrné psychické a fyzické utrpení, které lze těžko zprostředkovat tomu, kdo něco podobného nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a

někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních formách a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti.“

Šikanování způsobuje velmi silný sociální stres, u dlouhodobých těžkých šikan se projevuje i posttraumatickou stresovou poruchou. K somatickým projevům patří poruchy spánku, stálé vyčerpání, neúspěchy ve škole i v soukromí. Fyzické důsledky jsou příčinou vyčerpání organismu a často vedou až k psychosomatickým nemocem jako je astma, cukrovka, ke zvýšenému krevnímu tlaku a nemocem srdce. Důsledky mohou být i sociální – nízké sebehodnocení, zhoršená schopnost komunikace a navazování kontaktů, špatná společenská pozice.

U dítěte, které je obětí šikany, je vyšší pravděpodobnost, že se v dospělosti stane pachatelem násilí. Oběť je také více náchylná k neetickému chování, učí se z nekázně jiných: nepotrestané násilí, neplnění úkolů bez následků, autorita je nedokáže ochránit...můžeme pak očekávat změnu etických norem oběti. U oběti kromě fyzické bolesti a pocitu ponížení dochází časem i k tomu, že začne mít pocit, že s ní samotnou není něco v pořádku, že si takové zacházení zaslouží. Cítí se potom ještě izolovanější, sebe si neváží.

Agresori se často již v posledních ročnících základní školy stávají členy pochybných part. V dospělosti potom mají více konfliktů se zákonem než jejich vrstevníci. Pokud se však podaří zastavit jejich agresivitu v tomto věku, sníží se tak riziko jejich kriminálního chování v dospělosti. S. Bendl (2003, s. 39) cituje F. W. Foerster: „Myslím, že kdo má co činiti se slabými a bezbrannými, je vždycky v nebezpečí, že z něho vyřítí se všechny divoké a hrubé pudy i vášně, poněvadž nemají protitlaku lidí stejně silných, kteří ničeho nestrpí. Všude, kde je slabý a silný, nebo kde jsme s člověkem, proti kterému můžeme všechno si dovoliti, poněvadž závisí na nás nebo na našich rodičích, všude je větší nebezpečí pro nás než pro bezbranného, on dostane při nejhorším trochu bití nebo trochu naší pýchy, ale nitro zůstane nedotknuto – ale u silných je ohrožena duše i srdce, protože jim schází protitlak a všechno ukrutné i sobecké může provaliti se jako horský potok, když jsou hráze prolomeny.“

Působení agresorů zasahuje celou skupinu, ve které k šikanování dochází. Začnou postupně schvalovat násilné chování proti oběti, mohou se tak stát aktivními účastníky šikanování. U učitelů, kteří jsou napadáni nebo šikanováni žáky, je větší pravděpodobnost, že budou mít negativní postoj ke všem svým žákům ve všech třídách. Výukový efekt ve třídách, kde je šikana, je minimální.

K tomu, aby bylo možné šikany postihnout **z trestního hlediska**, musí být splněny podmínky trestní odpovědnosti: materiální stránka trestného činu – pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky trestného činu, formální stránka spočívá ve dvou věcech – v úmyslu pachatele se takového jednání dopustit a míra společenské nebezpečnosti jednání pachatele dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

V právní praxi bývá pojen šikana používán jako synonymum pro **úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost** (Kolář, 2001, s. 213). V případě, že šikanování naplňuje skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy povinen ohlásit případ Policii České republiky. Povinností školy je také bezodkladně oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dítěte všechny skutečnosti, které ohrožují dítě nebo že žák páchá opakovaně přestupky či spáchal trestný čin. („Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování“, 2000, čl. 7, odst. 2 a 3).

Riziku trestního postihu pro neoznámení nebo nepřekažení trestného činu se vystavuje učitel, který ví o šikanování a neučiní žádná opatření. Zákonný zástupce šikanovaného žáka může po škole nebo po školském zařízení požadovat náhradu škody jak na věcech, tak i na zdraví. Pokud nejsou rodiče s řešením konkrétního případu spokojeni, mohou se svou stížností obrátit na Ministerstvo školství České republiky.

Pokud jde o rodiče agresorů, trestní zákon stanoví zodpovědnost zákonných zástupců, kteří zanedbávají výchovu dítěte. Dítě mladší 15 let nemůže být trestně stíháno, nelze vůči němu využít sankce ve smyslu přestupkového ani trestního práva. Pro dítě však mohou vyplnout opatření jako pohovory s kurátory dětí a mládeže, stanovení dohledu nad chováním, popřípadě umístění ve výchovném nebo diagnostickém ústavu.

1. 3 Problém šikanování v ČR

Jak probíhalo otevírání problému šikany u nás? Ještě v 70. letech fenomén šikanování neexistoval oficiálně ani neoficiálně. Tento problém nebyl „viděn“, tudíž se nemohlo hledat ani jeho řešení. Teprve v roce 1985 dochází k mediálnímu rozvíření tohoto tématu. Byla tady první snaha otevřít veřejně tento problém u nás. Vyšel najevo stav vztahů na učilištích stavebních závodů v Praze. Synonymem učňovského šikanování se stal „Zelený pruh“, tak byla tato zařízení nazývána. Proběhly také první veřejné procesy s agresory, došlo k nepodmíněnému odsouzení. V této době vychází také první

odborné články o školním šikanování. „Fenomén šikanování u dětí a mládeže“ je metodický materiál, který byl vydán v roce 1990.

V roce 1995 došlo po devíti letech k dalšímu posunu. Realizovalo se několik lokálních a regionálních výzkumů, které potvrdily výskyt šikanování na našich školách. Mezi první patřily tyto výzkumy: v roce 1992 výzkum v internátním prostředí dr. Večerky a dr. Štechové, v roce 1994 výzkum doc. Říčana v pátých a šestých třídách pražských základních škol.

V roce 2001 byl realizován celonárodní výzkum šikanování na základních školách. Nakladatelství Portál vydalo tři tituly našich autorů. „Agresivita a šikana mezi dětmi“ (1995), jejímž autorem je doc. Říčan, zpřístupňuje celoživotní dílo a výzkum metodiky podle Olweuse, který je světovým průkopníkem v oblasti školního šikanování. Autorem dalších dvou knih je dr. Kolář. Jedná se o tituly „Skrytý svět šikanování“ (1997, 2000) a „Bolest šikanování“ (2001). Druhý titul obsahuje teorii a metodiku prevence, diagnostiky a léčby.

Začínají probíhat první výcvikové semináře, zájem o ně převyšuje možnosti školitelů. V letech 2000 – 2001 se začínají dostavovat první výsledky. Přispívá k tomu tlak situace a nemalou měrou i příznivé personální obsazení na pravých místech. V tomto období dochází také k velmi důležitému počínu. Při MŠMT ČR je ustavena pracovní skupina proti šikanování. Výsledkem půlroční existence je mimo jiné Metodický pokyn ministra MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky č. 28 275/2000-22. Bohužel po ukončení činnosti této skupiny dochází k opadnutí zájmu o řešení šikanování. Rovněž se nenaplnil plán vytvořit most mezi ministerstvem, krajskými úřady a odborníky z praxe.

V roce 1897 publikoval pan Burk v časopise Pedagogical Seminary článek Leasing and Bullyig (Škádlení a šikanování). Následujícím stoletím však byla pauza. V novodobé historii se tomuto problému začali věnovat ve Skandinávii. Figurují zde především jména lékaře Heinemana a profesora Dana Olweuse - uznávaného světového odborníka v této oblasti, který byl v roce 1983 – 1985 pověřen norským ministerstvem školství vedením kampaně proti šikaně. Součástí jeho strategie byl intervenční program “What We Can Do About Bullying“. Jeho práce upoutaly zájem vědců z Anglie, Nizozemska, Kanady, USA, Austrálie, Španělska, Japonska a dalších zemí.

Ze zkušeností profesora Olweuse vychází další programy: Sheffieldský program ve Velké Británii, školní politika proti šikanování v Irsku nebo Portlanský výchovný

program proti šikanování v USA. Začínají se konat konference na evropské úrovni. Poslední se konala v roce 1998 v Londýně za účasti zástupců třinácti zemí.

V roce 2003 se uskutečnila druhá světová konference v kanadském Quebecu, první byla v Paříži v roce 2001. Začíná fungovat Mezinárodní observatoř školního násilí, v jejímž čele je ředitel Eric Debarbieux. Při tvorbě tohoto projektu se vychází ze sítě odborníků z celého světa. Jde o multidisciplinární síť odborníků z různých oborů. Observatoř si klade za cíl přispívat v následujících letech k boji proti násilí na školách formou:

- spoluorganizování světových konferencí
- zpřístupňování informací (internet, publikování v časopisech, disertační práce)
- vytváření fóra profesionálů ve spojení se sympozii

Orientační sled literatury v pořadí, jak se problém školního šikanování otevíral ve světě a v české republice (www.sikana.org/03_dopis.pdf - příloha):

BURK, F. L. (1897): Teasing and Bullying. *Pedagogical Seminary*, 4, 336–371

HEINEMAN, P. P. (1973): *Mobbing – gruppavald blant barn och vuxna*. Stockholm: Natur och Kultur

OLWEUS, D. (1973a): *Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobning*. Stockholm: Almqvist & Wicksell

OLWEUS, D. (1973): Personality and aggression. In J.K. Cole & D.D. Jensen (Eds.), *Nebraska Symposium on Motivation 1972*. Lincoln: University of Nebraska Press

LOWENSTEIN, L. F. (1978a): Who is the bully? *Bulletin of the British Psychological Society*, 31, 147–149

LOWENSTEIN, L. F. (1978b): The bullied and non-bullied child. *Bulletin of the British Psychological Society*, 31, 316–318

SMITH, P. K. (1991): The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer group. *The Psychologist*, 4, 243–248

SMITH, P. K., SHARP, S. (1995): *School bullying. Insight and perspectives*. Routledge, London

KOLÁŘ, M. (1987): Opomíjené aspekty problému násilí na SOU. *Informace o pražském poradenství*, č. 29

- KOLÁŘ, M. (1987): Právní osvěta jako dílčí součást prevence násilí na SOU. Informace o pražském poradenství, č. 31
- KOLÁŘ, M. (1990): Fenomén šikanování u dětí a mládeže. Metodický materiál. Praha: PPPM UZ, s. p., IPS, č. 8
- ŘÍČAN, P. (1993): Šikanování jako psychologický problém. Československá psychologie 37, č. 3, 208–217
- ŘÍČAN, P. (1994): Šikanování na pražských školách. Předběžné výsledky výzkumu o možnostech intervence. Alfa Revue 4, s. 29–34
- PARRY, J., CARRINGTON, G. (1995): Čelíme šikanování. Metodický materiál. Praha: IPPP ČR (překlad z angličtiny)
- ŘÍČAN, P. (1995): Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál
- KOLÁŘ M. (1996): Vnitřní stadia šikanování. Znalost přeměny zdravé skupiny v nemocnou jako metodický předpoklad prevence. Mládež a společnost, č. 2, s. 3–15
- KOLÁŘ, M. (1996): Skutečná a „hravá“ podoba rasismu u šikanování. Sborník referátů ze semináře s tématem „Rasismus jako sociálně patologický jev“. Praha: Magistrát hl. m. Prahy
- KOLÁŘ, M. (1997): Prevence šikanování na školách. Výchovný poradce č. 12
- KOLÁŘ, M. (1997): Omyly kolem šikanování. Moderní vyučování, 2, č. 9
- KOLÁŘ, M. (1997, 2000): Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál
- KOLÁŘ, M. (2001): Bolest šikanování. Praha: Portál

II. PRAKTICKÁ ČÁST

2 PROBLEMATIKA ŠIKANOVÁNÍ V ZAHRANIČNÍCH VÝZKUMECH

Šikana jako staronový jev

K projevům šikany docházelo i v dobách dávno minulých. Ukazují to tzv. křtící praktiky na univerzitách už od 17. století. Bylo to jakési přijímání nových členů do okruhu členů starších – pennialismus nebo fagging. V novější době probíhal především v anglických ústavech.

Křtící praktiky na dnešních školách jsou známy z amerických univerzit v podobě „elitních studentských klubů“. Student, pokud se chce stát členem, musí prokázat svoji odolnost. Je vystavován násilí fyzickému i psychickému nebo ponižován. Pokud se student chce stát členem klubu, musí vydržet fyzické a psychické ponižování ze strany starších. Dá se říci, že jde o určitý typ mazáctví.

Ve Francii se pro takovéto křtění nováčků používá termín „bizutage“. Dochází k němu dokonce i v lyceích, která připravují studenty ke studiu na velmi prestižních školách. Přestože je tento rituál zakázán zákonem z roku 1928, jež byl novelizován v roce 1992, čeká na studenty prvního ročníku vysoké školy zpravidla týden fyzického týrání a psychického ponižení. Je však tiše tolerován, brán jako tradice a zdroj určité zábavy. Detailní propracování tohoto rituálu na vlastních zážitcích barvitě popisuje Aude Wacziarová, která je autorkou knihy popisující problematiku bizutage, slovy: „Psychologicky nejhorší bylo, když jsem musela lízat podrážky bot jednoho z bizuterů. Pociťovala jsem to jako ponižující gesto a vnitřně jsem se cítila pošpiněna. Nelze také zapomenout na chvíle „voyerismu, kdy jsme se např. museli dívat na dívky, se kterými bylo nakládáno jako s čubkami. Musely předvádět striptýz, napodobovat páření a vyplňovat obscénní dotazníky“ (Bendl, 2003, s. 16). Dalším důkazem přítomnosti šikany na francouzských školách je skutečnost, podle které mohou rodiče dětí ve Francii pojistit své dítě pro případ, že by se stalo obětí šikany ve škole, ale i po vyučování. Pojišťovna Mutuelle assurance éleve se specializuje na školní pojištění. Tato pojišťovna proplácí náklady za léčbu a škodu na majetku, pokud se dítě stane obětí nehody nebo je za ni zodpovědné.

První rozsáhlejší školní intervenční kampaň byla na celonárodní úrovni zahájena v roce 1983 v Norsku. Tato kampaň probíhala ve dvou liniích. První byla vedena E. Rolandem a druhá doplněná rozsáhlým intervenčním programem D. Olweusem.

Ve školách byly rozdány dotazníky, odborné materiály a videa pro učitele, pokyny a rady pro rodiče. Součástí byla celková masová publicita.

E. Roland (1989), který prováděl výzkum na třiceti sedmi školách ve Stavangeru, zjistil, že od roku 1983 do roku 1986 nenastal žádný pokles šikanování. Proč tomu tak asi bylo? Pravděpodobně zde scházela systematictější intervence, kampaň měla pouze povrchní záměr. Byl podceněn výcvik pedagogů a zavedení speciálního programu.

D. Olweus byl v letech 1983–1985 pověřen ministerstvem školství vedením celonárodní kampaně proti šikanování. Nadstandardní součástí této frontální strategie byl intervenční program *What We Can Do About Bullying* (Co můžeme dělat se šikanováním?) na čtyřiceti dvou základních a středních školách v Norsku. Výsledkem programu bylo snížení výskytu šikanování během dvou let o 50 %. A to jak u dívek, tak u chlapců. Šikanování se nezvyšovalo ani mimo školu (Olweus, 1993). Tyto výsledky jsou mimořádně povzbudivé a jsou doposud největším úspěchem na poli boje proti šikaně. Sám Olweus říká, že účinky programu jsou považovány za velmi pozitivní zejména proto, že mnoho předchozích pokusů snížit agresivní a antisociální chování bylo relativně neúspěšných. Součástí tohoto programu byla publikace pro pedagogy, brožura pro rodiče a videokazeta s dotazníkem.

Vzhledem k tomu, že výsledky Olweusova intervenčního programu nebyly dosud překonány, nelze se divit, že další programy z něho většinou vycházejí. Například odborník na šikanování z Wisconsinu v USA Dorothy Espelage říká, že jsou v boji proti šikanování na začátku. Podle ní není užitečné objevovat již objevené, ale smysluplné je využití účinných Olweusových programů. Stalo se tak jak v Jižní Karolíně v USA (Olweus a Limber, 1999), tak ve Šlewig-Holsteinu v Německu (Hanewinkel a Knaack, 1997). Překvapivé ovšem je, že oba reprodukované programy nebyly již tak úspěšné.

V Anglii byl nejrozsáhlejším intervenčním programem Sheffieldský projekt, který byl realizován v letech 1991–1994 (Smith a Sharp, 1994). Tento tým pracoval s dvaceti třemi školami (šestnácti základními a sedmi středními) po dobu čtyř intervenčních etap. Každý tým vyvinul celoškolský přístup a vybral si z několika alternativ. V průběhu této studie byl zaznamenán:

- 17 % pokles šikanování na základních školách
- 3 až 5 % pokles na středních školách

V Belgii ve Flandrech (Stevens, 2000) byl uskutečněn zajímavý program. Realizační tým zde pracoval s 18 základními a středními školami, které prošly jedním ze tří podprogramů:

- intervencí s podporou týmu
- intervencí bez podpory
- pouhou kontrolou

Intervence zahrnovala:

- celoškolskou politiku
- školní výuku
- práci s agresory

Ve srovnání s kontrolou přinesla smíšené modely pozitivních změn na základních školách a téměř nulové výsledky na školách středních. Podpora výzkumného týmu tedy neukázala výraznější změny, což však odporuje zkušenostem u nás.

2.1 Výzkum výskytu šikany na ZŠ u nás

V České republice bylo v posledních letech uskutečněno několik významných výzkumů sociálně patologického jevu – šikany.

Na základních školách proběhl v druhé polovině roku 2001 celonárodní výzkum výskytu šikany na ZŠ. Výsledky ukázaly, že je v České republice šikanováno asi 41% žáků.

Tento výsledek se shoduje s mezinárodním výzkumem, který byl realizován výzkumníky ze zdravotnictví v roce 1999. Šetření s názvem „Mládež a zdraví“ bylo tehdy součástí mezinárodního výzkumu, který hledal souvislosti rizikových faktorů z oblasti chování a prevalence chorob v populaci. Jedna z oblastí byla zaměřena na školu a na školní zátěž. Součástí byl rovněž i průzkum šikanování.

V roce 2002 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR realizovalo výzkum zaměřený na problematiku sociálního klimatu základních škol v ČR a na prevenci šikany. Jejich metodikou bylo zjištěno, že obětí šikanování se stává asi 37% žáků.

V prosinci 2003 byl ukončen dvouletý projekt MŠMT ČR, který se zabýval ověřováním speciálního programu proti šikanování. Výsledky jsou příznivé. Jsou

srovnatelné s účinností světoznámého Olweusova intervenčního programu. Čtyři měsíce po realizaci programu byl zaznamenán pokles šikany v experimentální škole zhruba o 42,5 %. Ve třídách, kde byl projekt uskutečněn, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 až 75 %. K největšímu efektu přitom dochází až po dvouletém fungování programu. V kontrolní škole, která měla podobné charakteristiky jako škola pokusná, ale žádný program zaměřený na šikanu v ní neprobíhal, zůstal výskyt šikanování beze změn. K největšímu efektu došlo po dvou letech zavedení programu. Samotný obecný preventivní program šikanu nijak výrazně nesnižuje. Teprve kombinování obecného školního vzdělávacího programu se speciálním programem proti šikaně vede k zastavení epidemie šikanování.

Při tvorbě tohoto projektu bylo využito teorie a metodiky M.Koláře. Ta je zpracována v knize „Bolest šikanování“. Závěry těchto klíčových výzkumů ukázaly posun hranice odhadů šikanování k horšímu, neboť dřívější odhady se pohybovaly kolem 20%. To znamená, že školní šikanování je velmi závažný celospolečenský problém, který je nezbytně nutné řešit.

Bohužel velmi často bývá opomíjena skutečnost, že **je nutné propojení obecných preventivních programů rozvíjejících bezpečné vztahy ve škole, se speciálním programem proti šikaně.** Základní varianta programu je určena zejména pro ty školy, kterým se podařilo vytvořit příznivé sociální klima. Teprve kombinace obecného a speciálního přináší zásadní změnu. Program je zaměřen výhradně na specifickou primární prevenci a prevenci sekundární. Nutnost propojenosti se sekundární prevencí mnohé možná překvapuje, nicméně šikanování je velmi komplexním fenoménem.

Zárodečné podoby šikanování se vyskytují více či méně na všech školách, a to téměř ve všech třídách. Pedagogové by měli umět diagnostikovat a léčit počáteční stádia šikanování. Další problém zpravidla spočívá v tom, **že i velmi dobrá škola nedokáže zcela zabránit rozvinutí pokročilé šikany.** V těchto případech nezbyvá než spolupracovat úzce s odborníky ze servisních zařízení (pedagogicko-psychologických poraden, speciálních pedagogických center, středisek výchovné péče apod.).

Nezbytnou nutností tohoto programu je **celoškolní přístup.** Pokud škola chce své žáky chránit před šikanováním, **musí všichni její pracovníci tento úkol přijmout za svůj.** Prevenci nesmí spočívat pouze na jednom člověku, i když je výborný odborník a pracuje s plným nasazením. **Jediný člověk může pouze „hasit“.** O celoškolním přístupu však může školní zařízení mluvit tehdy, **když se mu podaří včlenit speciální**

program proti šikaně do systému školního vzdělávacího programu. Nezbytným požadavkem je prosazení promyšleného postupu na úrovni celého rezortu školství. Postupné budování prevence by mělo probíhat za aktivní účasti a pomoci krajských úřadů a ministerstva školství.

Jakou formu by měla taková prevence mít, ukazuje následující schéma, jehož autorem je M. Kolář:

2.1. 2 Schéma prevence školních šikan

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.
3. Odborné služby rezortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavami apod., jejichž úkolem je řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry, zejména při brutálních a kriminálních šikanách.
5. Pomoc a podpora krajských úřadů a ministerstva školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola připravenosti škol ochránit děti před šikanováním ze strany české školní inspekce, krajských úřadů a ministerstva.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí úřadem Ombudsmana a nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Helsinský výbor, celostátní sdružení Společenství proti šikanování apod.

(<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolni-program-proti-sikanovani-sikana>, s. 4)

Takto pojatá prevence jako součást specifického programu proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních vychází ze současných možností školství. Nezbytné je

ale vyškolení odborníků ve všech vrstvách prevence, zejména by to měli být třídní učitelé, výchovní poradci a školní metodici prevence na školách, okresní metodici preventivních aktivit, krajsí školští koordinátoři a školní inspektoři v institucích. Je nutné pro tyto odborníky zajistit kvalitní a účinné vzdělávání. Počet možných opatření proti šikanování bývá u většiny programů velmi dlouhý. Přesto musíme metody pečlivě zvažovat a použít pouze ty, o nichž víme, jak fungují. Následující opatření by neměla chybět v žádném školním programu proti šikanování :

- společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- užší realizační tým (ředitel, výchovní poradce, zástupci třídních učitelů, metodik školní prevence, řešitel projektu)
- zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu
- společný postup při řešení šikanování
- prevence v třídních hodinách
- prevence ve výuce
- prevence ve školním životě mimo vyučování
- ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů)
- spolupráce s rodiči
- školní poradenské služby
- spolupráce se specializovanými zařízeními
- vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, účast žáků z různých škol)
- evaluace

3 VÝZKUM ŠIKANY NA ZŠ ZLÍN, KOMENSKÉHO 78, ZLÍN 4

Na Základní škole Zlín, Komenského 78 ve Zlíně – Malenovicích se na prvním stupni vyskytují výchovné problémy v daleko menší míře než na druhém stupni. Specifikem druhého stupně je fakt, že do 6. ročníku nastupují žáci z neúplné základní školy v Tečovicích. S příchodem nových žáků dochází v kolektivech šestého ročníku nutně ke změnám sociálních pozic. Dostávají se do nového prostředí, velkou psychickou zátěží je zde pro žáky i nový způsob výuky, střídání vyučujících v jednotlivých předmětech a rozdílné požadavky, které jsou žáky kladeny. Dlouhodobě se realizuje ve škole akční výzkum týkající se vztahů v šestých třídách, jehož cílem je nabídnout všem pedagogickým pracovníkům systematické informace o tom, co se děje v kolektivech tříd, s cílem zlepšit současnou praxi. Výsledky výzkumu jim dávají možnost a příležitost pro personální a profesionální růst, pro zvyšování kvality školy. Tento akční výzkum reflektuje rovněž pedagogickou praxi a umožňuje řízení změn, které jsou důležité pro neustálé zdokonalování školy. Ředitel školy tento akční výzkum intenzivně podporuje.

3.1 Cíle projektu

Řešení kázeňských problémů včetně šikany vyžaduje ode mě jako výchovného poradce jednak být velmi dobře teoreticky připravena na straně jedné, na straně druhé znát klima v jednotlivých ročnících a třídách.

Cílem projektu je odhalení a zmapování skryté formy sociálně-patologických jevů, především šikany, v třídních kolektivech 6. ročníku, a to dříve než nastanou viditelné problémy.

Naše základní škola je úplná, má dvě třídy v každém ročníku. Na 1. stupni až na malé výjimky větší problémy s kázní nejsou, zlomem je rozhraní 5. a 6. ročníku. Po příchodu žáků ze základní školy v Tečovicích dochází ke změnám sociálních pozic. Cílem projektu je pětiletý systematický sběr dat a jejich kritická analýza. V průběhu školních roků 2003/2004, 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007 a 2007/2008 jsem realizovala a následně analyzovala aktuální stav ve zkoumaných třídách formou jednotlivých akčních výzkumů.

školní rok	třída	počet žáků	chlapci	děvčata
2003/2004	VI. A	27	14	13
	VI. B	28	15	13
2004/2005	VI. A	26	11	15
	VI. B	26	12	14
2005/2006	VI. A	31	14	17
	VI. B	30	10	20
2006/2007	VI. A	23	13	10
	VI. B	23	15	8
2007/2008	VI. A	20	12	8
	VI. B	20	12	8
Celkem		254	128	126

Tab. 1. Charakterizovaný výzkumný vzorek

Cílovou skupinou projektu jsou žáci šestého ročníku, v každém školním roce vždy ve dvou třídách. S výsledky výzkumu byli seznámeni třídní učitelé jednotlivých tříd, vyvodili si z něj důsledky pro další práci, vytvořili strategii řízení třídy a následně ji aplikovali do praxe. Mnozí z nich zlepšili svoji profesionalitu, rozvíjeli pedagogické myšlení a dovednosti, zkvalitnili své rozhodování a pedagogické zkušenosti.

Dlouhodobým cílem projektu je zlepšení klimatu ve třídách a zkvalitnění práce třídního učitele.

3.2 Hypotézy

Z výše uvedeného cíle akčního výzkumu se nabízí tyto čtyři hypotézy:

- H1 Předpokládám, že výskyt šikany (počet potencionálních agresorů) bude po každoroční realizaci akčního výzkumu a bezprostředním využití výsledků v 6. ročnících menší.
- H2 Pokud nebude tato hypotéza potvrzena, bude mít případná šikana mírnější podobu.
- H3 Sníží se četnost šikany.
- H4 Bude menší počet agresorů a tím i obětí.

3.3 Popis výzkumné procedury

Při realizaci tohoto výzkumu budu vycházet z teorie a metodiky M.Koláře, protože jsem s ní již pracovala a mám s ní dobré zkušenosti.

Přípravná fáze - úkolem bude připravit v obou 6. třídách pro žáky vyučovací hodinu (nebo dle potřeby seminář), která je seznámí s problematikou šikanování:

- Co to vlastně šikana je?
- Jaký je rozdíl mezi obyčejným dětským škádlením a šikanou?
- Jak se může dítě šikaně bránit?
- Jak může samotná škola nejlépe ochránit před šikanou?
- Kde ve škole může k šikaně docházet?

Ze zkušenosti vím, že taková přípravná fáze je nezbytná, děti nejsou pak otázkami zaskočeny, vědí, co se od nich očekává, k vyplňování dotazníku přistupují zodpovědněji a výsledky výzkumu tak mají větší validitu.

V této fázi je rovněž důležité získat **písemný souhlas rodičů žáků s výzkumem**.

V první fázi budu získávat poznatky o problému (výzkum), **ve druhé fázi** uplatňovat řešení problému (tedy akci), ke kterému jsem na základě vyhodnocení výzkumu dospěla a vyvozovat důsledky pro další práci.

Výchozím momentem a motivem je problémová situace – příčiny kázeňských problémů v 6.ročnících.

Momentem vstupu do akčního výzkumu bude konec 1. čtvrtletí (listopad), předpokládám, že po třech měsících budou sociální pozice žáků již ustálené a tedy postižitelné.

Fáze přípravy akčního výzkumu probíhá v následujících krocích:

- Práce se třídou – třídní učitelé 5. ročníku a následně 6. ročníku.
- Vytvoření dotazníku.
- Teoretická příprava žáků 6. ročníku v hodinách výchovy k občanství.
- Vyplnění anonymního dotazníku žáky 6. ročníku.
- Zpracování a analýza získaných údajů.

Z výše uvedených přípravných fází se podílím na přípravě celoročního plánu třídních učitelů 5. a 6. ročníku. Při vytváření dotazníku jsem se inspirovala depistážním dotazníkem dle M. Koláře z publikace Bolest šikanování (viz. PI - Dotazník, PII – Dotazník-pohled na spolužáky), dotazník jsem konzultovala s Mgr. Karlem Opravilem,

který působil na začátku projektu ve Středisku výchovné péče Domek ve Zlíně na Jižních svazích. Pro přípravné hodiny v předmětu výchova k občanství jsem pro vyučující připravila osnovu, která obsahuje v bodech základní termíny, kterým by žáci měli rozumět před vyplněním dotazníku (viz. PIII – Co je to šikana?). Anonymní dotazník vyplňují žáci 6.ročníku v rozmezí listopadu až prosince, tedy v době, kdy se již po třech měsících znají. Ze zkušenosti vím, že je vhodné, když zadávám ve třídách dotazník sama. Mé instrukce jsou přesnější a jasnější než když jsou předloženy člověkem, který takovou věc dělá poprvé. Žáci vyplní anonymní dotazník po předchozí výše uvedené přípravě, v odpovědích uvádějí výhradně příjmení spolužáků, protože v každé třídě může být i několik žáků se stejným křestním jménem. V případě stejných příjmení uvedou i křestní jméno spolužáka. Rovněž zpracování dat z dotazníku a analýzu výsledků provádím z výše uvedených důvodů já.

3.3.1 Metoda

Z metod výzkumu jsem si vybrala dotazník, který lze dobře uplatnit právě v oblasti pedagogické diagnostiky.

Dotazník obsahuje 26 položek, 14 položek vypovídá o žákovi samotném, 12 položek je pohledem na spolužáky. Dále se položky týkají:

- sociálních pozic z hlediska vlivu a oblíbenosti
- lokalit, kde k případné šikaně dochází
- řešení šikany pedagogy, případně rodiči

Položky také:

- upozorňují na potenciálního **agresora**
- poukazují na potenciální **oběti**
- jsou zaměřené na identifikaci **okrajového člena třídy** (tzn. omeg)
- jsou zaměřené na vyhledání **pomahačů**
- jsou zaměřené na identifikaci **hvězdy**
- určují **roli vůdce**
- vymezují **lokality**, kde dochází k šikanování
- upozorňují na **postoje pedagogů a rodičů**

Akční výzkum definuje tato klíčová slova :

Agresor, oběť, šikana, sociální pozice, akční výzkum, klima třídy.

3.3.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek je účelový a nereprezentativní. Každý následující školní rok se mění: žáci, jejich celkový počet, rovněž je jiný počet chlapců a děvčat. S každým výzkumným vzorkem pracuje jiný třídní učitel, mění se také vyučující v jednotlivých předmětech.

školní rok/třída		termín sběru dat	analýza dat	práce s výsledkem
2003- 04	VI. A	23. 10. 2003	29. 10. 2003	zjištěn agresor - -jednání se zákonným zástupcem žáka práce se třídou
	VI. B	23. 10. 2003	29. 10. 2003	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
2004- 05	VI. A	24. 11. 2004	29. 11. 2004	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
	VI. B	25. 11. 2004	30. 11. 2004	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
2005- 06	VI. A	5. 12. 2005	19. 12. 2005	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
	VI. B	6. 12. 2005	20. 12. 2005	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
2006- 07	VI. A	29. 11. 2006	1. 12. 2006	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
	VI. B	30. 11. 2006	4. 12. 2006	zjištěn agresor- -jednání se zákonným zástupcem žáka práce se třídou
2007- 08	VI. A	5. 12. 2007	12. 12. 2007	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou
	VI. B	5. 12. 2007	14. 12. 2007	okamžitě po vyhodnocení práce se třídou

Tab. 2. Časový harmonogram zkoumání výzkumného vzorku

3.4 Výsledky výzkumu

Byl získán poměrně rozsáhlý materiál – soubor dat od 232 žáků. Odpovědi žáků na některé otázky byly bohaté, často zahrnovaly stejné nebo obdobné výroky. Proto uváděný počet některých výroků v tabulkách je větší než počet žáků jednotlivé třídy.

Během celého pětiletého výzkumu byla při vyhodnocování dotazníku dodržována stejná kritéria.

V první části **Dotazník – výpověď žáka** v položkách 1.- 8. byl zvolen typ kódování čárkovací metodou, analýza výroků je kvantitativní. Výroky v položkách 9. – 14. byly zapisovány na vyhodnocovací arch, jedná se o kvalitativní analýzu výroků, která sleduje:

- způsoby šikanování
- časové zařazení šikanování
- místa, kde k šikaně nejčastěji dochází
- zda jde o chlapce nebo děvče
- možné agresory z jiných ročníků školy

Dotazník – pohled na spolužáky v položkách 1 – 12 je vyhodnocován opět čárkovací metodou, analýza výroků je kvantitativní.

Dotazník-výpověď žáka				
číslo otázky	výrok označující			
	agresora	oběť	oblíbenost (+)	neoblíbenost (-)
1.			•	
2.			•	
3.				•
4.	•			
5.			•	
6.		•		
7.		•		
8.		•		
9.	způsob šikanování			
10.	časové zařazení šikanování			
11.	místa, kde dochází k šikaně			
12.	následky šikanování			
13.	respondent chlapec nebo dívka			
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků			
Dotazník-pohled na spolužáky				
číslo otázky	výrok označující			
	agresor	oběť	oblíbenost (+)	neoblíbenost (-)
1.			•	
2.			•	
3.	•			
4.	•			
5.	•			

6.	•			
7.				•
8.		•		
9.		•		
10.		•		
11.		•		
12.			•	

Tab. 3. Kritéria pro vyhodnocování dotazníků

3.4.1 Výsledky výzkumu v jednotlivých školních letech

Školní rok 2003 – 2004

V tomto školním roce bylo v 6. ročnících celkem 55 žáků, z toho 29 chlapců a 26 dívek. V VI. A třídě celkem 27 žáků, chlapců 14, dívek 13. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	12	10	171	15	7 chlapců	18 v.	26	13	60 v.	11	9	49
VI. A		chlapců	v.					chlapců			chlapců	v.
		2 dívky	2 v.		8 dívek	19 v.		13 dívek	116 v.		2 dívky	7v.

(v. = výrok)

Tab. 4. Výpověď žáka-1.- 2003/04-VI. A

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	obtěžování vulgární nadávky fyzické napadení
10.	časové zařazení šikanování	přestávky
11.	místa, kde dochází k šikaně	šatna tělesné výchovy u školy ve třídě WC v místě bydliště
12.	následky šikanování	nepříjemné pocity vystrašení
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 12x chlapec 12x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori-6. ročník 9. ročník oběti- 6.ročník

Tab. 5. Výpověď žáka-2.- 2003/04-VI. A

Téměř všichni žáci ze třídy uvádějí, že se bojí jednoho spolužáka. Větší obavy jsou zaznamenány u dívek, některé uvádějí obtěžování. V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 2 chlapci a 1 dívka.

V **VI. B** třídě bylo celkem 28 žáků, 15 chlapců, 13 dívek. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
VI. B	17	12 chlapců	155v.	8	5 chlapců	19v.	28	15 chlapců	63v.	13	10 chlapců	53v.
		5 dívek	10v.		3 dívky	41v.		13 dívek	135v.		3 dívky	8v.

Tab. 6. Výpověď žáka-1.- 2003/04-VI. B

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické napadení urážky osahávání
10.	časové zařazení šikanování	přestávky vyučování ve 4. ročníku
11.	místa, kde dochází k šikaně	na schodišti v šatně mimo školu
12.	následky šikanování	obavy nepříjemné pocity vystrašení vyčlenění z kolektivu
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 10x chlapec 13x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori –9. ročník oběti - neuvedeny

Tab. 7. Výpověď žáka-2.- 2003/04-VI. B

V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 3 chlapci, 1 respondent pohlaví neuvedl.

Školní rok 2004 – 2005

V tomto školním roce bylo v 6. ročnících celkem 52 žáků, z toho 23 chlapců a 28 dívek. V **VI. A** třídě celkem 26 žáků, chlapců 11, dívek 15. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	8	8 chlapců	100v.	11	6 chlapců	18v.	21	9 chlapců	47v.	5	3 chlapci	9v.
VI. A		0 dívek	0v.		5 dívek	15v.		12 dívek	93v.		2 dívky	4v.

Tab. 8. Výpověď žák-1.- 2004/05 – VI. A

V dotazníku **výpověď žák** v položkách 9 – 14 bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	nadávky pomluvy urážky psychický nátlak
10.	časové zařazení šikanování	v 5. ročníku
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě na chodbě na schodišti na WC před školou venku
12.	následky šikanování	vystrašení necht' chodit do školy přehlížení
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 10x chlapec 14x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori - 9. ročník oběti - 8. ročník

Tab. 9. Výpověď žák-2.- 2004/05 – VI. A

V době vyplňování dotazníku nebyl přítomen 1 chlapec a 1 dívka.

V **VI. B** třídě bylo celkem 26 žáků, 12 chlapců, 14 dívek. V dotazníku **výpověď žák** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	10	6 chlapců	45v.	13	3 chlapci	26v.	23	11 chlapců	59v.	8	3 chlapci	22v.
VI. B		4 dívky	36v.		10 dívek	29v.		12 dívek	113v.		5 dívek	18v.

Tab. 10. Výpověď žák-1.- 2004/05-VI. B

V dotazníku **výpověď žák** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické násilí ničení předmětů nadávky
10.	časové zařazení šikanování	v 5. ročníku
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě na chodbě u školy
12.	následky šikanování	vystrašení
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 10x chlapec 14x dívka

14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 7. ročník
		oběti - 7. ročník

Tab. 11. Výpověď žáků-2.- 2004/05-VI. B

V době vyplňování dotazníku nebyl přítomen 1 chlapec.

Školní rok 2005 – 2006

V tomto školním roce bylo v 6. ročnících celkem 61 žáků, z toho 24 chlapců a 37 dívek. V VI. A třídě celkem 31 žáků, 14 chlapců, 17 dívek. V dotazníku **výpověď žáků** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor		počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	14	74v.	18	8 chlapců 10 dívek	45v. 33v.	24	10 chlapců 14 dívek	95v. 131v.	14	7 chlapců 7 dívek	19v. 18v.
VI. A	12 chlapců 2 dívky	3v.									

Tab. 12. Výpověď žáků-1.- 2005/06-VI. A

V dotazníku **výpověď žáků** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	házení předměty vulgární nadávky
10.	časové zařazení šikanování	neuveďeno
11.	místa, kde dochází k šikaně	schodiště na WC před školou cestou ze školy
12.	následky šikanování	vystrašení
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 12x chlapec 17x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 8. ročník 9. ročník oběti - ročník neuveden

Tab. 13. Výpověď žáků-2.- 2005/06-VI. A

V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 2 chlapci.

V VI. B třídě bylo celkem 30 žáků, 10 chlapců, 20 dívek. V dotazníku **výpověď žáků** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor		počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	18	134v.	19	6 chlapců 13 dívek	24v. 31v.	28	10 chlapců 18 dívek	60v. 176v.	16	9 chlapců 7 dívek	33v. 23v.
VI. B	10 chlapců 8 dívek	12v.									

Tab. 14. Výpověď žáků-1.- 2005/06-VI. B

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické násilí nadávky
10.	časové zařazení šikanování	přestávky
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě na chodbě na WC před školou zastávka autobusu
12.	následky šikanování	pocit neštěstí vystrašení obavy z opakování
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 8x chlapec 17x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 8. ročník oběti - neuvedeny

Tab. 15. Výpověď žáka-2.- 2005/06-VI. B

V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 2 chlapci a 3 dívky.

Školní rok 2006 – 2007

V tomto školním roce bylo v 6. ročnících 46 celkem žáků, z toho 28 chlapců a 18 dívek. V VI. A třídě celkem 23 žáků, 13 chlapců, 10 dívek. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	5	5 chlapců	50v.	4	4 chlapci	22v.	15	6 chlapců	53v.	6	4 chlapci	19v.
		0 dívek	0v.		0 dívek	0v.		9 dívek	45v.		2 dívky	2v.

Tab. 16. Výpověď žáka-1.- 2006/07-VI.A

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické napadení zesměšňování
10.	časové zařazení šikanování	o přestávce
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě
12.	následky šikanování	nazlobení se pocit neštěstí
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 10x chlapec 10x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – neuvedeni oběti - neuvedeny

Tab. 17. Výpověď žáka-2.- 2006/07-VI.A

V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 3 chlapci.

V VI. B třídě bylo celkem 23 žáků, 15 chlapců, 8 dívek. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor		počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost			
	VI. B	8	7 chlapců 1 dívka	51v. 1v.	9	8 chlapců 1 dívka	16v. 2v.	20	13 chlapců 7 dívek	54v. 53v.	9	8 chlapců 1 dívka

Tab. 18. Výpověď žáka-1.- 2006/07-VI.B

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické násilí nadávky urážky pomlouvání
10.	časové zařazení šikanování	neuveďeno
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve škole
12.	následky šikanování	strach pocit neštěstí
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 12x chlapec 7x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 9. ročník oběti - neuvedeny

Tab. 19. Výpověď žáka-2.- 2006/07-VI.B

V době vyplňování dotazníku nebyli přítomni 3 žáci, 1 respondent pohlaví neuvedl.

Školní rok 2007 – 2008

V tomto školním roce bylo v 6. ročnících celkem 40 žáků, z toho 24 chlapců a 16 dívek. V VI. A třídě celkem 20 žáků, 12 chlapců, 8 dívek. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor		počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost			
	VI. A	5	5 chlapců 0 dívek	32v. 0v.	7	5 chlapců 2 dívky	26v. 2v.	17	11 chlapců 6 dívek	63v. 45v.	9	6 chlapců 3 dívky

Tab. 20. Výpověď žáka-1.- 2007/08-VI. A

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické napadení nadávky zesměšňování plivání
10.	časové zařazení šikanování	ve výuce
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě před školou
12.	následky šikanování	strach pocit neštěstí
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 12 chlapců 6 dívek
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 6. ročník 7. ročník oběti - neuvedeny

Tab. 21. Výpověď žáka-2.- 2007/08-VI. A

V době vyplňování dotazníku nebyly přítomny 3 dívky.

V VI. B třídě bylo celkem 20 žáků, 12 chlapců, 8 dívek. V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 1 – 8 a dotazníku **pohled na spolužáky** v položkách 1 – 12 byly uvedeny tyto údaje:

třída	počet žáků označených jako agresor			počet žáků označených jako oběť			oblíbenost			neoblíbenost		
	8	7 chlapců 1 dívka	113v. 2v.	9	6 chlapců 3 dívky	32v. 15v.	17	9 chlapců 8 dívek	107v. 22v.	12	9 chlapců 3 dívky	27v. 10v.

Tab. 22. Výpověď žáka-1.- 2007/08-VI. B

V dotazníku **výpověď žáka** v položkách 9. – 14. bylo dále uvedeno:

č.	položka	kategorie odpovědí
9.	způsob šikanování	fyzické napadení nadávky provokování ponižování braní věcí ničení věcí
10.	časové zařazení šikanování	v 5. ročníku o přestávce
11.	místa, kde dochází k šikaně	ve třídě před školou
12.	následky šikanování	strach
13.	respondent chlapec nebo dívka	označen 11x chlapec 8x dívka
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori – 6. ročník oběti - neuvedeny

Tab. 23. Výpověď žáka-2.- 2007/08-VI. B

Jeden respondent pohlaví neuvedl.

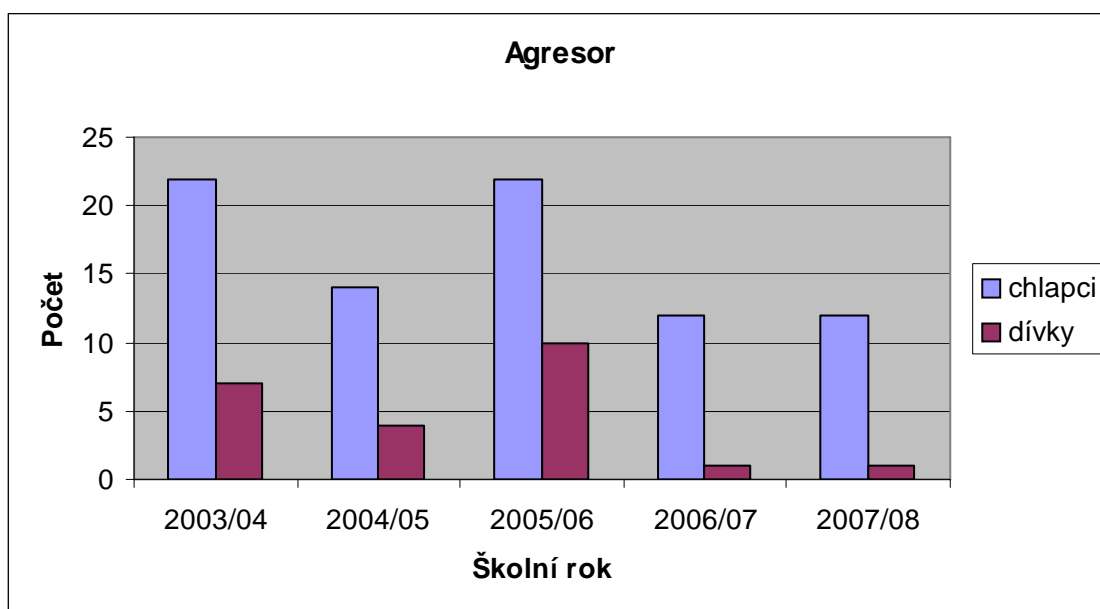
3.5 Závěry praktické části

Vyhodnocení akčního výzkumu zahrnuje kvantitativní i kvalitativní pohled na analýzu získaných dat. Výsledky, které vyšly z dotazníkového šetření jsou následně sumarizovány v tabulce:

školní rok		2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
agresor	ch	22	14	22	12	12
	d	7	4	10	1	1
oběť	ch	13	9	14	12	11
	d	12	15	23	1	5
oblíben	ch	22	20	20	19	20
	d	25	24	32	16	14
neoblíben	ch	12	6	16	12	15
	d	4	7	14	3	6

Tab. 24. Sumarizace výsledků

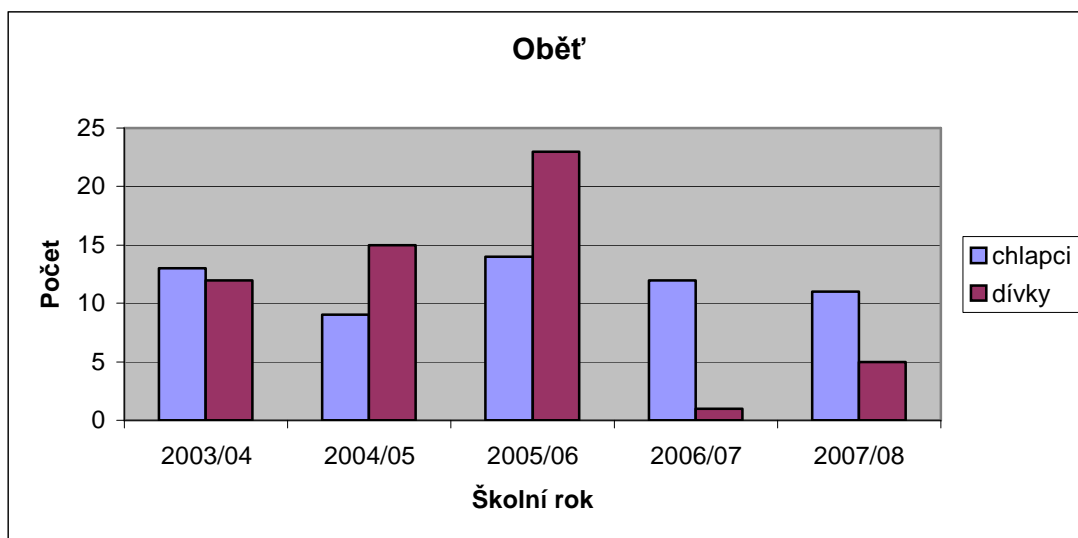
Dle výše uvedené tabulky akční výzkum ukázal, že **potencionálními agresory** (Graf 1.) ve všech zkoumaných třídách jsou více chlapci než děvčata. Vývoj má klesající tendenci s výjimkou školního roku 2005/06, jak je zřejmé z následujícího grafu.

Graf 1. Potencionální agresor

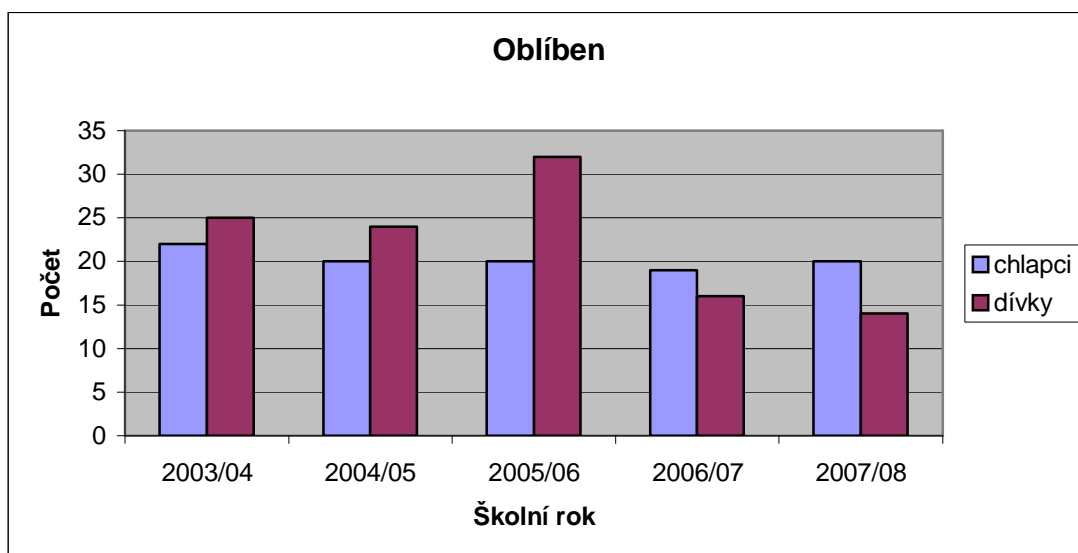
Pokud jde o **potencionální oběti** (Graf. 2.), výzkum ukazuje na možné větší postižení dívek. Výjimkou je opět školní rok 2005/06, kdy počet dívek označených jako oběť souvisí s celkovým počtem děvčat v tomto ročníku – 37 a chlapců, kterých je pouze 24. V posledních dvou letech je zřejmý velký rozdíl mezi označenými potencionálními

obětmi mezi chlapci a děvčaty, v obou případech jde o poměr 12:1 a 11:5. I zde můžeme s uspokojením říci, že vývoj má klesající tendenci, jak ukazuje graf.

Graf 2. Potencionální oběť

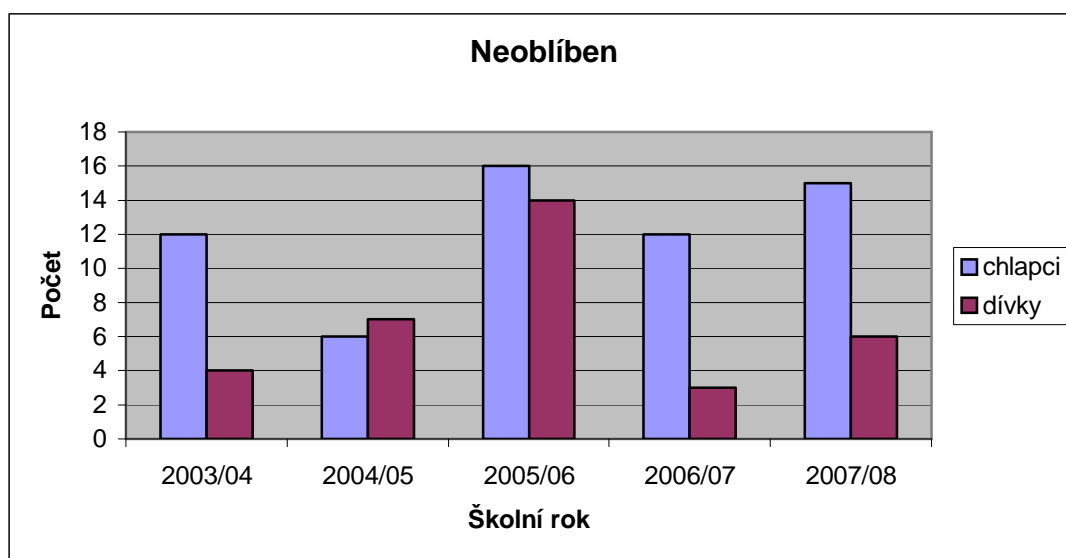
U **oblíby** (Graf 3.) jednotlivých žáků 6. ročníků lze říci, že je mezi chlapci a děvčaty stav vyrovnaný. Jediný markantní rozdíl je opět ve školním roce 2005/06, což může souviset s počtem děvčat v tomto ročníku. Grafu dominuje právě velká obliba dívek ve školním roce 2005/06.

Graf 3. Oblíbenost žáků

Neoblíbenost (Graf 4.) – ve všech položkách dopadají hůře chlapci než děvčata, což může souviset s počtem potencionálních agresorů v jednotlivých třídách. Kromě školního roku 2004/05, kde mírně převyšuje neoblíbenost děvčat v ročníku chlapce, graf ve zbývajících školních letech ukazuje dominantní neoblíbenost u chlapců.

Školní rok 2005/06 je pravděpodobně zase ovlivněn počtem děvčat v tomto ročníku. Zde je rozdíl mezi neoblíbeností chlapců a děvčat nejmenší.

Graf 4. Neoblíbenost žáků

V jednotlivých školních letech v položkách dotazníku 9. – 14. uvedli žáci tyto kategorie odpovědí:

č.	položka	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
9.	způsob šikanování	obtěžování vulgární nadávky fyzické napadení urážky osahávání	nadávky pomluvy urážky psychický nátlak fyzické napadení ničení předmětů	házání předměty vulgární nadávky fyzické napadení	fyzické napadení zesměšňování nadávky urážky pomlouvání	fyzické napadení nadávky zesměšňování plivání provokování ponižování braní věcí ničení věcí
10.	časové zařazení šikanování	ve 4. ročníku přestávky vyučování	v 5. ročníku	přestávky	přestávky	v 5. ročníku přestávky
11.	místa, kde dochází k šikaně	šatna tělesné výchovy u školy ve třídě na WC v místě bydliště na schodišti v šatně mimo školu	ve třídě na chodbě na schodišti na WC před školou venku	schodiště před školou cestou ze školy ve třídě na chodbě na WC autobus.zastávka	ve škole ve třídě	ve třídě před školou
12.	následky šikanování	obavy nepříjemné pocity vystrašení vyčlenění z kolektivu	vystrašení nechuť chodit do školy přehlížení	pocit neštěstí vystrašení obavy z opakování	nazlobení se pocit neštěstí strach	vystrašení pocit neštěstí
13.	respondent chlapec nebo dívka	22 chlapců 25 dívek	20 chlapců 28 dívek	20 chlapců 34 dívek	22 chlapců 17 dívek	23 chlapců 14 dívek
14.	potencionální agresori a oběti z jiných ročníků	agresori: 6.ročník 9.ročník oběti: 6.ročník	agresori: 7.ročník 9.ročník oběti: 7.ročník 8.ročník	agresori: 8.ročník 9.ročník oběti neuvedeny:	agresori: 9.ročník oběti: neuvedeny	agresori: 6.ročník 7.ročník oběti: neuvedeny

Tab. 25. Dotazník-výpověď žáka, položky 9-14

Z tabulky vyplývá, že žáci uvedli jako nejčastější **způsob šikanování** fyzické napadení, nadávky, vulgární nadávky a urážky. Následuje pomlouvání a ničení předmětů. Nejčastěji dochází k šikaně (**časové zařazení**) o přestávkách, žáci současně uvedli, že se setkali se šikanou i v nižších ročnících, konkrétně ve 4. a 5. ročníku základní školy.

Místa, kde k šikaně dochází - nejvíce uváděli žáci třídu, WC, schodiště, prostor před školou, pak následuje chodba a místa mimo školu – cesta do školy, autobusová zastávka. Mezi **následky šikanování** je nejčastěji uváděn strach, pocit neštěstí, ale také přehlížení, nechut' chodit do školy nebo obavy z opakování šikany. Odpovídalo 107 chlapců a 118 dívek, celkem 225 žáků.

Byli uváděni **agresoři z jiných ročníků**, nejvíce 9. ročník, následoval 7. ročník a 8. ročník. Několik žáků uvedlo **oběti z jiného ročníku** – označili žáky 7. a 8. ročníku. U agresorů i obětí se jednalo vždy pouze o jednoho žáka z uvedeného ročníku. Jedna oběť byla uvedena i ve vedlejší 6. třídě.

4 ZÁVĚR PRÁCE

Z mého akčního výzkumu zabývajícího se šikanou v 6. ročníku základní školy je možné shrnout závěry v praktické rovině následovně:

- Zvolený **akční výzkum**, který vyplynul z potřeb výchovného poradce, získal teoretické i praktické poznatky o problematice šikany v 6. ročníku.
- **Výsledky výzkumu** potvrdily hypotézy: výskyt šikany se po opakované realizaci akčního výzkumu v 6. ročnících snížil, snížil se jak počet potencionálních agresorů, tak i počet potencionálních obětí. Vývoj má klesající tendenci, zaznamenali jsme rovněž snížení četnosti šikany. Způsoby šikanování zůstávají v podstatě stejné, vykazují však mírnější podobu.
- **V obsahové rovině** výzkumné šetření ukázalo, kde je nutné v rámci práce třídního učitele věnovat zvýšenou pozornost práci se třídou, kde má tato práce rezervy. Současně naznačilo směr a témata, kterým by se měla věnovat patřičná pozornost v rámci přípravy učitele na řešení výchovných obtíží.
- **Hlavní otázky**, které vyplynuly z této práce jsou, jakými vědomostmi a dovednostmi disponuje pedagogický sbor, jak je umí využívat v praxi, případně jakou zvolí formu dalšího vzdělávání v této oblasti.
- **Výsledkem výzkumných šetření** jsme se dostali k tvorbě celoročního tématického plánu třídního učitele, školního preventivního programu proti šikaně, který je nedílnou součástí školního vzdělávacího programu. Intenzivní práce třídního učitele s neoddelitelnou spoluprací s ostatními vyučujícími v jednotlivých třídách se ukazuje v našich podmínkách jako jediné možné řešení dané problematiky.

Následující tabulka ukazuje možný postup řešení výchovných situací:

výchovná situace - (problém)		řešení
spolupráce při řešení výchovných problémů		porada s ředitelem školy, debata o problému, informování třídního učitele a ostatních vyučujících
následné reakce na vzniklou situaci		informování zákonného zástupce žáka, doporučení konzultace s PPP, případně s SVP
opatření ve škole	řešení šikany	dohodnutá pravidla a postupy
	prevence šikany	tématický plán třídního učitele případná úprava preventivního programu na škole volnočasové aktivity pro žáky

Tab. 26. Postup řešení výchovných situací

Výsledky akčního výzkumu ukázaly na:

- nutnost změnit užívané stereotypy při řešení kázeňských problémů
- nezbytná nutnost komunikace na všech úrovních
- nutnost změny klimatu školy

Pro efektivní práci školy je nutné optimalizovat vztahy uvnitř i vně školy a mít vybudovanou tzv. vztahovou síť školy. Prvky této sítě jsou pracovníci školy a vazby mezi nimi jsou určeny vztahy podřízenosti, nadřízenosti nebo spolupráce. Každý pracovník školy je důležitým prvkem systému a svou činností přímo ovlivňuje kvalitu výchovně vzdělávací práce školy.

Učitelům umožňují výsledky výzkumu určit skryté šikanování, popřípadě další sociálně patologické jevy dříve, než nastanou viditelné problémy, mohou se mnohem cíleněji zaměřit a soustředit na práci se třídou. V případě větší problémů mají tak možnost včas doporučit zákonným zástupcům žáka návštěvu specializovaného poradenského pracoviště.

ZÁVĚR

Předložený akční výzkum si v praktické rovině kladl za cíl zjistit a analyzovat možné příčiny výchovných problémů žáků šestého ročníku základní školy. Na základě zjištěných faktů přehodnotit současné přístupy pro práci se třídou a při řešení výchovných situací.

V první kapitole **Vymezení zvoleného výzkumného tématu** se autor pokusil uvést jednotlivé složky: klima školní třídy, sociálně patologické jevy, řešení šikany ve školním prostředí a prevence šikany. V první podkapitole **Teoretický rozbor tématu** je zmíněna vlastní teoretická příprava autora týkající se sociálně patologických jevů.

V druhé podkapitole definuje podoby šikanování ve školském prostředí tak, jak je popisováno v beletrii. Podkapitola **Rozbor tématu – definice pojmu** cituje definice tohoto nežádoucího sociálně patologického jevu, tak jak jsou uváděny v publikacích našich i zahraničních autorů. V následující podkapitole **Aktéři šikanování** jsou rozebrány podstatné rysy šikany i typické znaky a vnější projevy agresorů a obětí. **Fáze šikanování** – podle M. Koláře je v této podkapitole popsán průběh a dynamika vztahů ve skupině od počátečního stavu až k poslednímu pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Podkapitola **Následky šikanování** uvádí možné sociální důsledky a míru společenské nebezpečnosti tohoto jednání a postih šikanování z trestního hlediska, prozrazuje jaké je nebezpečí působení tohoto jevu na zdraví tělesném a duševním. Třetí podkapitola s názvem **Problém šikanování v ČR** uvádí, jak probíhalo otevírání problému šikany u nás, čtenář se zde seznamuje s chronologicky seřazenými realizovanými výzkumy.

Druhá kapitola **Problematika šikanování v zahraničních výzkumech** je exkurzem do historie, od 17. století až do současné doby. Pozornost je zde mimo jiné věnována výsledkům Olweusova intervenčního programu a výsledkům intervenčního programu známého jako Sheffieldský projekt. **Problém šikanování v České republice** – řádky této podkapitoly se zabývají otevíráním problému šikany u nás, zmiňují se o prvních výzkumech a uvádí vydané tituly našich autorů zabývajících se teorií, metodikou, prevencí, diagnostikou a léčbou šikany.

Ve druhé podkapitole **Výzkum výskytu šikany na ZŠ u nás** se autor podrobněji zabývá výzkumy provedenými na našich školách. **Schéma prevence školních šikan** ukazuje v 7 bodech, jakou formu by měla taková prevence mít. Třetí kapitola **Výzkum šikany na ZŠ Zlín, Komenského 78, Zlín 4** uvádí důvody, které vedly k realizaci

akčního výzkumu na této škole. V podkapitole **Cíle projektu** je uveden cíl výzkumu - je to odhalení a zmapování skryté formy sociálně-patologického jevu, šikany, v třídních kolektivech 6. ročníku. Práce pokračuje následujícími podkapitolami **Hypotézy** a **Popis výzkumné procedury**. Zde jsou čtenáři předloženy čtyři hypotézy vycházející z cíle výzkumu. Je seznámen s jednotlivými fázemi výzkumné procedury.

V podpodkapitole **Metoda** je podrobně popsán použitý dotazník, obsahuje 26 položek, 14 položek vypovídá o žákovi samotném, 12 položek je pohledem na spolužáky. Dále se položky týkají sociálních pozic z hlediska vlivu a oblíbenosti, lokalit, kde k případné šikaně dochází a řešení šikany pedagogy.

Výzkumný vzorek je následující podkapitola, která pojednává a charakterizuje zkoumaný vzorek, včetně časového harmonogramu výzkumu. Ve **Výsledcích výzkumu** jsou popsána použitá kritéria vyhodnocování dotazníku. **Výsledky výzkumu v jednotlivých školních letech** jsou sumarizovány v tabulkách v další rozsáhlé podpodkapitole. Autor poskytuje čtenáři výsledky svých pěti výzkumných šetření.

V **Závěrech praktické části** se nachází vyhodnocení akčního výzkumu, které zahrnuje kvantitativní i kvalitativní pohled na analýzu získaných dat v jednotlivých školních letech. Součástí jsou grafy, které přehledně ukazují potencionální agresory a oběti, oblíbenost a neoblíbenost chlapců a dívek v jednotlivých školních letech. **Závěr** práce shrnuje závěry v obsahové a praktické rovině.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1]BENDL, S., *Prevence a řešení šikany ve škole*, Praha: ISV nakladatelství 2003.
s. 16, s. 24, s. 26, s.39
ISBN 80-86642-08-9

[2]ELLIOTTOVÁ M., *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál 1995. s. 83
ISBN 80-7178-419-2

[3]FRONEK, J., *Anglicko-český slovník*. Praha : LEDA, 1996. s. 124
IBSN 80-85927-13-6

[4]GAJDOŠOVÁ E., HERÉNYOVÁ G., *Rozvíjení emoční inteligence žáků*.
Praha: Portál 2006
ISBN 80-7367-115-8

[5]KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*.Praha: Portál, 2001. s. 17, s.19
IBSN 80-7178-513-X.

[6]MAŇÁK, J.,ŠVEC, V. (ed.) *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004
IBSN 80-7315-078-6

[7]MAŇÁK, J., ŠVEC Š.,ŠVEC, V. (ed.) *Slovník pedagogické metodologie*.
Brno: Paido 2005
ISBN 80-7315-101-2

[8]MAREŠ, J., GAVORA P., *Anglicko-český pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1999.
ISBN 80-7178-310-2

[9]MIOVSKÝ, M.,*Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha:
Grada 2006. ISBN 80-247-1362-4

[10]PRŮCHA, J.,WALTEROVÁ, E.,MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál,
1998. s. 247. ISBN 80-7178-029-4

[11]ŠVEC V., *Pedagogické znalosti učitele*. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-072-6

[12]ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. s.25
ISBN 80-7178-049-9.

[13]VYKOPALOVÁ, H., *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc :
Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2002, s. 105.
ISBN 80-244-0337-4

ZDROJE Z INTERNETU:

[1] *Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikany č. 28 275/2000-22* [online].

[cit.2008-04-30]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-ministra-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky-skol-a-skolskych-zarizeni-cj-28-275-2000-22>

[2] *Školní program proti šikanování* [online]. [cit.2008-04-29]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolni-program-proti-sikanovani-sikana>, s. 4

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Potencionální agresor.....	33
Graf 2. Potencionální oběť	34
Graf 3. Oblíbenost žáků	34
Graf 4. Neoblíbenost žáků	35

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Charakterizovaný výzkumný vzorek	31
Tab. 2. Časový harmonogram zkoumání výzkumného vzorku	34
Tab. 3. Kritéria pro vyhodnocování dotazníků	35
Tab. 4. Výpověď žáka-1.- 2003/04-VI. A	36
Tab. 5. Výpověď žáka-2.- 2003/04-VI. A	36
Tab. 6. Výpověď žáka-1.- 2003/04-VI. B	37
Tab. 7. Výpověď žáka-2.- 2003/04-VI. B	37
Tab. 8. Výpověď žáka-1.- 2004/05 -VI. A.....	38
Tab. 9. Výpověď žáka-2.- 2004/05 -VI. A	38
Tab. 10. Výpověď žáka-1.- 2004/05-VI. B	38
Tab. 11. Výpověď žáka-2.- 2004/05-VI. B.....	38
Tab. 12. Výpověď žáka-1.- 2005/06-VI. A	39
Tab. 13. Výpověď žáka-2.- 2005/06-VI. A	39
Tab. 14. Výpověď žáka-1.- 2005/06-VI. B	39
Tab. 15. Výpověď žáka-2.- 2005/06-VI. B	40
Tab. 16. Výpověď žáka-1.- 2006/07-VI.A	40
Tab. 17. Výpověď žáka-2.- 2006/07-VI.A.....	40
Tab. 18. Výpověď žáka-1.- 2006/07-VI.B.....	41
Tab. 19. Výpověď žáka-2.- 2006/07-VI.B.....	41
Tab. 20. Výpověď žáka-1.- 2007/08-VI. A	41
Tab. 21. Výpověď žáka-2.- 2007/08-VI. A	42
Tab. 22. Výpověď žáka-1.- 2007/08-VI. B	42
Tab. 23. Výpověď žáka-2.- 2007/08-VI. B.....	42
Tab. 24. Sumarizace výsledků	43
Tab. 25. Dotazník-výpověď žáka, položky 9-14	45
Tab. 26. Postup řešení výchovných situací	48

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník	56
P II Dotazník	57
P III Co je to šikana?	58

Dozvěděli jsme se od rodičů o tom, že si žáci naší školy ubližují. Chyba není v těch, kterým je ubližováno, nejsou špatní a nezaslouží si to, **chyba je ve špatných vztazích ve třídě.**

Abychom tuto situaci mohli změnit, potřebujeme od vás zjistit spoustu informací.

Odpověz pravdivě na následující otázky. **Nepodepisuj se.**

1. Koho bys chtěl za předsedu třídy?-----

2. Koho mají rádi učitelé?-----

---

3. Kdo nejvíc žaluje?-----

4. Kdo ze spolužáků se umí nejlépe prát?-----

-----

5. Kdo umí nejlépe uklidnit hádku?-----

-----

6. Ublížoval ti někdo ze třídy?-----

---

7. Byl jsi svědkem toho, že je ubližováno spolužákovi?-----

---

8. Stalo se to víckrát? Pokud ano, kolikrát?-----

9. Jak ti bylo ubližováno?-----

---

10. Kdy se to stalo?-----

---

11. Kde se to stalo?-----

---

12. Cítil/a/ ses z toho nešťastný/á/, vystrašený/á/?-----

---

13. Jsi chlapec nebo dívka?-----

14. Ublížil ti někdo z naší školy?-----

1. Kdo se nejslušněji chová k učitelům?-----
-----

2. S kým je největší legrace?-----
-----

3. Kdo ubližuje slabším?-----
-----

4. Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?-----
-----

5. Kdo používá násilí proti druhým?-----
-----

6. Kdo zesměšňuje spolužáky?-----
-----

7. Kdo nejvíc pošťuchuje?-----
-----

8. Kdo se stává terčem různých vtipů a legrací?-----
-----

9. Kdo má strach z nějakého spolužáka?-----
-----

10. Kdo je ostatními přehlížen a odmítán?-----
-----

11. Kdo je fyzicky napadán a neumí se bránit?-----
-----

12. Kdo se zastává slabších?-----

Co je to šikana?

Šikana je jakékoliv negativní chování, jehož záměrem je opakovaně ubližovat, ohrožovat nebo zastrašovat jiného člověka nebo skupinu lidí.

Šikana jako zvláštní způsob agrese ohrožuje duševní a mravní vývoj dětí.

Šikana je vyhrožování fyzickým násilím, je to bití, vydírání, oloupení, rozšiřování pomluv, vyžadování různých drobných úsluh od druhé osoby, snižování lidské důstojnosti, používání psychického nátlaku.

Nejúčinnější obranou proti šikaně je prevence. Abychom se mohli proti šikaně bránit a uměli ji řešit, měli bychom o ní vědět co nejvíce.

Kde ve škole může k šikaně docházet?

- cestou do školy
- v šatně
- o přestávkách / třída, chodba WC.../
- jiná místa
- cestou ze školy

- dochází k ní pravidelně
- nepravidelně

Šikanované děti / **oběti** / mají:

nízké sebevědomí
sklon k plachosti
nedostatek asertivity
nemají přátele
přehnané reakce, když jsou provokovány

Děti, které šikanují / **útočníci** /:

projevují málo empatie ve vztahu k ostatním
využívají ostatní k tomu, aby získaly, co chtějí
doma jsou vystaveny fyzickému násilí

Obětí šikany se může stát kdokoliv !